

УДК 378

МАЛИШЕВСЬКА Ірина Анатоліївна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

e-mail: irinamalysh66@gmail.com

СТАН ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ОСВІТНЬОЇ ІНКЛЮЗІЇ

Стаття присвячена дослідженню стану підготовки психолого-педагогічних кадрів до роботи в умовах освітньої інклюзії. У статті визначено, що Україна перебуває на початку кардинальних змін освітньої політики щодо дітей з особливими освітніми потребами. Стрімко активізується пошук шляхів і засобів удосконалення професійної підготовки педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Акцентовано увагу на модернізацію підготовки та перепідготовки психолого-педагогічних кадрів, які забезпечуватимуть інклюзивне навчання в Україні. Окреслено проблеми формування професіоналізму спеціалістів масових загальноосвітніх закладів в галузі інклюзивної освіти.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами; інклюзивне навчання; освітня інклюзія; психолого-педагогічні кадри; проблеми формування професіоналізму психолого-педагогічних кадрів в галузі інклюзивної освіти; модернізація підготовки та перепідготовки психолого-педагогічних фахівців.

Постановка проблеми. Важливою характеристикою сучасного етапу розвитку інклюзивної освіти в Україні є недостатня професійна підготовка психолого-педагогічних кадрів загальної освіти, здатних реалізувати інклюзивний підхід. Вони потребують спеціалізованої комплексної допомоги з боку фахівців спеціальної освіти у розумінні і реалізації підходів до індивідуалізації навчання дітей з особливими освітніми потребами. Але найважливіше, чого повинні навчитися педагоги загальноосвітніх навчальних закладів, – це одночасно працювати з різними дітьми, враховувати різноманіття їхніх особливих потреб у своєму педагогічному підході до кожного.

У вітчизняній освіті є два потужних змістовних ресурси для розвитку інклюзивного підходу в освіті – досвід спеціальної освіти і технологічний досвід психолого-педагогічного супроводу учасників звичайного освітнього процесу. Тільки професійне об'єднання освітян з різних освітніх систем дозволить вплинути на взаємозбагачення та розширення можливостей інклюзивного навчання та виховання.

Нині активізувалася розробка педагогічних ідей щодо підвищення ролі й функцій вищої освіти, її впливу на становлення фахівця загальної педагогічної освіти у цілому та спеціальної освіти як її невід'ємної частини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичні основи підготовки психолого-педагогічних кадрів для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі розглянуто у наукових працях Е. Данілавічюте, Т. Дегтяренко, В. Засенко, А. Колупаєва, З. Ленів, С. Литовченко, О. Мартинчук, С. Миронова, Н. Назарова, Л. Савчук, Т. Сак, М. Супрун, О. Таранченко, О. Федоренко, Н. Шматко та інших. Науковці одностайно стверджують про необхідність системної підготовки психолого-педагогічних кадрів для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти.

Мета статті полягає у дослідженні стану підготовки психолого-педагогічних кадрів до роботи в умовах освітньої інклюзії.

Викладення основного матеріалу. Наразі гостро постало протиріччя між традиційною системою підготовки педагогічних кадрів і потребами практики, в якій стають затребуваними психолого-педагогічні спеціалісти масових загальноосвітніх закладів, здатні надати дитині з особливими освітніми потребами якісні освітні послуги в умовах інклюзивного освітнього середовища. О. Мартинчук зазначає, що недостатній рівень професійної компетентності фахівців у сфері інклюзивного навчання свідчить про існування серйозної проблеми в сучасній професійній освіті, яку не можливо розв'язати за рахунок використання існуючих традиційних методик та технологій, що підкреслює важливість підготовки та перепідготовки психолого-педагогічних кадрів України до освітньої інклюзії [1].

У зв'язку з інтенсифікацією інклюзивних тенденцій в нашій державі у 2006 році з метою удосконалення системи підготовки психолого-педагогічних кадрів для забезпечення якісного навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітніх навчальних закладів Міністерством освіти і науки України Наказом № 691 від 02.12.2005 року «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю» [2] у вищих навчальних закладах, які готують фахівців за напрямом «Педагогічна освіта» було введено навчальний курс «Основи корекційної педагогіки». У пояснювальній записці до курсу вказано, що програма дисципліни «Основи корекційної педагогіки» розрахована на студентів не дефектологічних спеціальностей педагогічної та психологічної освіти, які в загальноосвітніх умовах навчатимуть дітей з особливими освітніми потребами. У залежності від конкретного спрямування підготовки психолого-педагогічних працівників освіти під час викладання дисципліни слід зосередити увагу студентів на засвоєння її змісту з урахуванням вікових особливостей тих дітей з якими вони будуть працювати (дошкільний, молодший шкільний, підлітковий вік), а також специфіки галузей освіти, до викладання якої готується майбутній педагог (вихователь, вчитель початкової ланки, вчитель-предметник, соціальний педагог, психолог). Метою курсу є «ознайомлення студентів з підходами держави і суспільства до організації освіти дітей, які мають суттєві недоліки психофізичного розвитку (інклюзивної освіти в тому числі), основними поняттями корекційної педагогіки і спеціальної психології, особливостями і закономірностями розвитку різних категорій осіб з психофізичними вадами (глухих, сліпих, розумово відсталих, з порушеннями мовлення, емоційно-вольової сфери, соціальної поведінки, опорно-рухового апарату), диференційованими та індивідуальними механізмами і прийомами корекційного навчання та виховання кожної із категорій дітей в умовах спеціальної та інтегрованої освіти».

Професором С. Мироною, яка досліджувала готовність майбутніх педагогічних фахівців до роботи в умовах інклюзивного середовища після вивчення курсу «Основи корекційної педагогіки», було запропоновано студентам обґрунтувати особисте ставлення до проблем і переваг інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Результати засвідчили, що найбільш позитивно налаштованими до спільного навчання дітей з особливими освітніми потребами зі своїми здоровими однолітками виявились майбутні учителі початкових класів. Вочевидь, на практиці вони частіше, ніж інші педагоги зустрічаються з дітьми з особливими освітніми потребами тому краще готові до диференційованого та індивідуального підходів у навчанні та вихованні таких дітей. Разом з тим, навіть позитивно налаштовані студенти вважають роботу в інклюзивних умовах досить важкою (фізично і морально) і наголошують, що загальних знань про дітей з різними вадами для цього недостатньо. Вони зазначають, що учителям необхідно володіти інклюзивними методиками навчання і виховання та прийомами реалізації індивідуального підходу до дітей з особливими освітніми потребами [3].

Треба зауважити, що період коли був запроваджений навчальний курс «Основи корекційної педагогіки» був перехідним етапом від інтеграції до інклюзії. Тому він зіграв свою позитивну роль у вирішенні початкової проблеми підготовки психолого-педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітніх навчальних закладів: по-перше, розуміння того хто такі діти з психофізичними порушеннями у розвитку, що їх кількість невпинно зростає і невдовзі педагоги будуть навчати окремих з них у своїх класах; по-друге, дав можливість ознайомитися зі специфікою педагогічних підходів до навчання дітей з психофізичними порушеннями і психологічно налаштуватися до роботи з ними. Однак цей курс не є логічним у світлі нинішнього реформування спеціальної освіти у напрямі інклюзії, адже спрямований на те, що діти з особливими освітніми потребами повинні навчатися у спеціальних закладах. Крім того, на методичному рівні майбутні психолого-педагогічні фахівці не готові до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища. Це підтверджує необхідність перегляду підходів до професійної підготовки психолого-педагогічних фахівців та визначення стратегії їх підготовки до роботи в нових умовах.

Науково-теоретичну базу інклюзивного навчання в нашій країні розробляє Інститут спеціальної педагогіки, який є науковою установою у складі Національної академії педагогічних наук України. Інститут здійснює дослідження з проблем освіти дітей з особливими

потребами. Науковцями інституту (Л. Будяк, Е. Данілавічюте, Т. Дегтяренко, В. Засенко, А. Колупаєвою, О. Таранченко, О. Федоренко та ін.) обґрунтовано стратегічні напрями розвитку системи спеціальної освіти, визначено концептуальні складові інклюзивної освіти й організаційно-методичні підходи до її впровадження в Україні та розроблене на цій основі навчально-методичне забезпечення для підготовки психолого-педагогічних кадрів.

В 2010–2012 роках Інститутом спеціальної педагогіки НАПН України було розроблено і затверджено МОНмолодьспорту навчальні курси (а також навчально-методичні посібники до кожного з курсів) для студентів вищих навчальних закладів і закладів післядипломної педагогічної освіти та слухачів курсів підвищення кваліфікації: «Вступ до інклюзивної освіти» (А. Колупаєва, С. Єфімова), «Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі» (Е. Данілавічюте, А. Колупаєва, С. Литовченко), «Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі» (Е. Данілавічюте, С. Литовченко, за редакцією А. Колупаєвої), «Диференційоване викладання в інклюзивному класі» (Ю. Найда, О. Таранченко за редакцією А. Колупаєвої), «Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі» (Т. Сак), «Лідерство та інклюзивна освіта» (С. Єфімова, С. Королук, за редакцією А. Колупаєвої), «Основи інклюзивної освіти» (І. Білозерська, Л. Будяк, А. Колупаєва, З. Ленів, Ю. Найда, Т. Сак, О. Таранченко).

На виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 р. № 1482 «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року», постанови Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України Наказом № 1/9–456 від 18.06.2012 року «Про запровадження навчальної дисципліни «Основи інклюзивної освіти» [4] з 2012/2013 навчального року було запроваджено у навчальному процесі вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку педагогічних працівників за напрямками (спеціальностями) «Дошкільна освіта», «Початкова освіта», «Соціальна педагогіка», навчальну дисципліну «Основи інклюзивної освіти». Крім того, інститутам післядипломної педагогічної освіти рекомендовано включити навчальний курс «Основи інклюзивної освіти» у навчальні програми для слухачів курсів підвищення кваліфікації.

Треба зазначити, що навчальний курс «Основи інклюзивної освіти» є абсолютно інноваційним і прогресивним. Він включає модулі вищезначених навчальних курсів, вивчення яких є важливим для системної підготовки психолого-педагогічних фахівців до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища. У порівнянні з навчальним курсом «Основи корекційної педагогіки» у ньому закладена методологія стратегічного спрямування на впровадження інклюзивної освіти в Україні.

Навчальна дисципліна «Основи інклюзивної освіти» розроблена провідним фахівцем з інклюзивного навчання професором А. Колупаєвою і базується на матеріалах сучасних вітчизняних та зарубіжних наукових досліджень з інклюзивного навчання, пропонується для вдосконалення професійної майстерності студентів педагогічних та психологічних спеціальностей, які навчаються у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної педагогічної освіти. Метою *навчальної дисципліни* «Основи інклюзивної освіти» є засвоєння теоретико-методологічних, нормативно-правових та організаційно-методичних засад інклюзивної освіти. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні: «ґрунтовно засвоїти теоретико-методологічні та нормативно-правові засади інклюзивної освіти; уміти використовувати ефективні стратегії взаємодії з різнопрофільними фахівцями та батьками дітей з особливими потребами; здійснювати необхідні адаптації/модифікації курикулуму й методики викладання; уміти розробляти індивідуальні навчальні плани та програми для дітей з особливими освітніми потребами на основі визначення їхніх потреб; реалізовувати підходи диференційованого викладання та оцінювання навчальних досягнень та розвитку дітей з особливими освітніми потребами». Важливим елементом навчального курсу є те, що під час вивчення окремих тем пропонується аналіз практичних ситуацій через використання досвіду педагогів-практиків. Програму укладено відповідно до вимог кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Вона включає систему академічних кредитів, змістові

модулі курсу, завдання для самостійної роботи студентів, систему індивідуально дослідних завдань, шкалу оцінювання навчальних досягнень студентів. Навчальна програма складається з двох модулів, зміст яких розкрито у 12 темах. На вивчення дисципліни відводиться 54 години. Розподіл годин за модулями здійснюється ВНЗ з урахуванням специфіки базових програм підготовки фахівців. Програма розроблена для вишів, які здійснюють підготовку кадрів за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра (спеціаліста, магістра педагогічного спрямування) та перепідготовку фахівців у закладах післядипломної педагогічної освіти [5].

Отже основною метою навчального курсу, як видно із змісту пояснювальної записки, є підготовка психолого-педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах освітньої інклюзії.

Висновки. До основних завдань підготовки психолого-педагогічних кадрів для освітньої інклюзії, розв'язання яких необхідно покласти на науково-дослідні та педагогічні інститути, належать: теоретико-методологічне обґрунтування розбудови системи інклюзивної освіти в Україні; науково-методичне забезпечення діяльності педагогічних кадрів, які забезпечують інклюзивну освіту; розробка методології та практико-орієнтованих технологій психолого-педагогічного та соціального супроводу всіх суб'єктів інклюзивного освітнього середовища; корегування змісту і розробка технологій підготовки психолого-педагогічних фахівців, спроможних працювати в умовах інклюзивного освітнього середовища, за рахунок введення чи доповнення існуючих модулів фахових навчальних дисциплін, введення спецкурсів, пошуку альтернативних шляхів підготовки кадрів до роботи в інклюзивних закладах; вивчення, узагальнення, пропаганда і поширення позитивного досвіду впровадження інклюзивної освіти в Україні.

Кожне з цих завдань може розглядатися як відправна точка для розробки програм підготовки та підвищення кваліфікації педагогів загальноосвітніх шкіл, що працюють у системі інклюзивної освіти. Крім того, ці положення можуть обумовлювати «інноваційний коридор» експериментальної діяльності освітніх і наукових установ, у тому числі й тих, що готують психолого-педагогічні кадри для інклюзивних закладів.

Перспективи використання результатів дослідження. Проблеми підготовки психолого-педагогічних кадрів для освітньої інклюзії в Україні є досить актуальними для нашого дослідження, а сформульовані вище завдання окреслили напрямки нашого подальшого дослідження.

Список використаної літератури

1. Мартинчук О. В. Сучасні вимоги до професійної діяльності вчителя початкової школи в умовах інклюзивного навчання [Електронний ресурс] / О. В. Мартинчук. – Режим доступу: http://www.psych.kiev.ua/Мартинчук_О.В._Сучасні_вимоги_до_професійної_діяльності_вчителя_початкової_школи_в_умовах_інклюзивного_навчання.
2. Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю : наказ МОН України № 691 від 02.12.2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_9o/pg_izwdow.htm.
3. Миронова С. П. Готовність майбутніх вчителів до впровадження інклюзивної освіти / С. П. Миронова / Соціально-педагогічна робота в закладах освіти інклюзивної орієнтації : тези доповідей VII Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Хмельницький : Хмельницький інститут соціальних технологій Університету «Україна», 2012. – С. 252–255.
4. Про запровадження навчальної дисципліни «Основи інклюзивної освіти» : лист МОН, молоді та спорту України № 1/9–456 від 18.06.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mon.gov.ua/files/normative/files/0newssj/06/19/1_9-456.doc.
5. Основи інклюзивної освіти : навчальна програма курсу / укл. А. А. Колупаєва. – Київ : А.С.К., 2012. – 31 с.

References

1. Martynchuk, O. V. *Modern requirements to the profession of primary school teacher in terms of inclusive education*. Retrieved from http://www.psych.kiev.ua/Мартинчук_О.В._Сучасні_вимоги_до_професійної_діяльності_вчителя_початкової_школи_в_умовах_інклюзивного_навчання. (in Ukr.).
2. *About creation of conditions to ensure the right to education of persons with disabilities*. Retrieved from http://www.uazakon.com/documents/date_9o/pg_izwdow.htm. (in Ukr.).
3. Myronova, S. P. (2012). The willingness of future teachers to introduce of inclusive education. *VII Ukrainian scientific and practical conference «Social and educational work in educational institutions of inclusive orientation»*. 252–255. Khmelnytskyi : Khmelnytskyi instytut sotsialnykh tekhnolohii Universytetu «Ukraina» (in Ukr.).

4. *On introduction of discipline «Fundamentals of inclusive education»*. Retrieved from http://mon.gov.ua/files/normative/files/0newssj/06/19/1_9-456.doc. (in Ukr.).
5. Kolupaieva, A. A. (Ed.). (2012). *Fundamentals of Inclusive Education*: Course curriculum. Kyiv : A. S. K. (in Ukr.).

MALYSHEVSKA Iryna,

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor of Special Education Department,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
e-mail: irinamalysh66@gmail.com

THE STATE OF PREPARATION OF PSYCHOLOGICAL-AND-PEDAGOGICAL STAFF TO WORK IN CONDITIONS OF EDUCATIONAL INCLUSION

Abstract. *The article investigates the state of teaching staff preparation to work in the field of inclusive education. The article states that Ukraine radically changes its education policy concerning children with special educational needs. It is in search of the ways and means of improving the staff professional training to work with SEN children. Special attention is focused on upgrading training and retraining of the staff which will provide inclusive education in Ukraine. The development of the professional competence of those who will work in the field of inclusive education is outlined. Personal characteristics, knowledge, professional skills of teaching staff are to be improved in order to solve these problems. The concept of continuous national education is viewed as the means of solving these problems.*

The concept defines a new approach to the structure of the education system, the content of education, the continuity of its levels.

The article looks at the content of staff training as an important means ensuring the quality of inclusive education. Hence it is to be updated. This process involves continuous improvement of curricula and teaching technologies. Solving these problems will eliminate the contradiction between theory and practice of teaching staff preparation to work in the field of inclusive education.

The increasing role of higher education at the present stage of the development of Ukrainian society determines its structural reforms. Their aim is to provide the inclusive education with qualified teaching staff.

Key words: *children with special educational needs; inclusive education; teaching staff; the development of the professional competence of the teachers working in the field of inclusive education; the upgrading of teaching staff training and retraining.*

*Одержано редакцією 10.06.2017
Прийнято до публікації 14.06.2017*